

НАТАЛІЯ САМОХІНА

(Луганськ)

МУЗИЧНЕ ПРОСВІТИТЕЛЬСТВО ЯК ФЕНОМЕН ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

Висвітлено феномен музичного просвітництва в контексті професійної діяльності педагога-музиканта. Подано визначення музично-просвітницької діяльності педагога-музиканта, виявлено та схарактеризовано основні її етапи (пусковий, пошуковий, виконавський).

***Ключові слова:** професійна діяльність педагога-музиканта, музичне просвітництво, особливості музично-просвітницької діяльності педагога-музиканта.*

Невід'ємним складником професійної діяльності педагога-музиканта є музичне просвітництво, що виконує функції посередника між музикою та суспільством. Саме музичне просвітництво як провідник у світ справжньої краси й духовності сприяє осмисленню музичної події в контексті художньої традиції, пробуджує творчу уяву слухача, спрямовує й прискорює шлях пізнання музики.

Не викликає сумнівів той факт, що культура є одним із показників сили духу нації, її майбутнього. Ця обставина актуалізує значимість музичного просвітництва як доволі ефективного способу відродження й утвердження пріоритетів духовності.

Різноманітні аспекти музичного просвітництва проаналізовано в працях В. Аскоченського, Л. Введенської, Т. Жданової, Я. Ісаєвича, П. Козицького, С. Козлова, О. Халікової, З. Хижняк та ін. Так, історичний контекст музичного просвітництва представлено в працях В. Аскоченського, Я. Ісаєвича, П. Козицького, З. Хижняк. Особливості формування інтересу до музично-просвітницької діяльності в педагогів-музикантів – коло наукових пошуків Т. Жданової та І. Полякової. Навчально-методичний аспект підготовки пропагандистських кадрів висвітлили у своїх публікаціях Л. Введенська, С. Козлов та ін.

Незважаючи на те, що проблема музичного просвітництва постійно перебуває в полі зору науковців, тема зберігає свою злободенність. Відсутність у сучасній науці єдиного чітко відпрацьованого механізму просвітницької діяльності педагога-музиканта сприяла визначенню мети статті: дослідити феномен музичного просвітництва в професійній діяльності педагога-музиканта. Відповідно до мети публікації було поставлено такі завдання: дати визначення поняття „музичне просвітництво” та дослідити особливості музично-просвітницької діяльності педагога-музиканта.

Незважаючи на давній інтерес до проблеми музичного просвітництва, цей феномен не має єдиного визначення. Так, сучасний науковець Л. Кожевнікова визначає просвітницьку діяльність як „процес свідомого, активного впливу на слухачів, що передбачає взаємодію між просвітником як суб'єктом і суспільною свідомістю, об'єктивною за сутністю, носієм якої є різні соціальні групи, тобто аудиторія – учні, батьки, громадськість тощо” [1, с. 43]. Визначення музичного просвітництва як „мистецтва розповсюдження, передачі знань про музику, виховання людини засобами музики” належить Т. Євсєєвій [2, с. 2]. У контексті цього дослідження музичне просвітництво будемо визначати як важливий складник професіоналізму педагога-музиканта, що передбачає творчий підхід до створення, поширення та споживання цінностей музичної культури.

У творчому здійсненні музично-просвітительської діяльності педагогом-музикантом виділяємо три фази: пускову, пошукову й виконавську. Пускова фаза передбачає наявність інтелектуальної ініціативи, ідеї, готовності до творчості. Джерелом нових ідей, координатором їх розвитку й креативного здійснення є ініціатива. Творча природа музичного просвітництва актуалізує значимість ініціативи, яка свідчить про прояв „сутнісного Я”, самості педагога-музиканта в його професійно-особистісному бутті.

Здійснення музично-просвітительської діяльності на початковому етапі неможливе без творчої уяви та фантазії. Ці якості послідовно реалізують творчі можливості педагога-музиканта, репрезентують його творчі нахили.

У контексті музично-просвітительської діяльності розвивається відтворювальна (репродуктивна) і творча (продуктивна) уява педагога-музиканта. Творча сутність досліджуваної діяльності породжує фантазію – креативну уяву, для якої характерні яскравість, живість і образність. Оживлюючи здобутий раніше досвід і наявну інформацію про новий контекст пізнання, фантазія та уява актуалізують пусковий етап досліджуваної діяльності, визначаючи її кінцевий результат.

Пошук засобів у здійсненні задуманого – зміст пошукової фази. Цей етап актуалізує такі процеси: пошук і дидактичне опрацювання теоретичного матеріалу; вирішення художньо-виконавських завдань у процесі роботи над музичним матеріалом; вибудовування загальної драматургії заходу; робота над реквізитом. Творче здійснення цих дій вимагає від педагога-музиканта таких умінь, як: вибір актуальної теми заходу, що відповідає виконавським можливостям учасників і рівню освіченості слухацької аудиторії; складання сценарію музично-просвітительського заходу; підбір і дидактичне опрацювання теоретичного й відповідного музичного матеріалу.

Акцентуємо увагу на тому, що успішність пошукового етапу музично-просвітительської діяльності залежить від рівня організації й результатів творчо-пошукової роботи, яку здійснюють всі учасники музично-просвітительських проектів. Слід зазначити, що творчо-пошукова діяльність, на відміну від пошукової, передбачає вирішення творчої ситуації за допомогою пошуку нового методу, прийому, засобу діяльності. Цей вид діяльності активізує творчий потенціал усіх її учасників, сприяє вдосконаленню навичок аналізу й коригування творчих завдань, стимулює творче ставлення до роботи з джерелами інформації.

Інноваційна за суттю творчо-пошукова діяльність пов'язана з розробкою власних ідей, їх обґрунтуванням, вивченням, доведенням до рівня технології. Джерелом таких ідей є особиста практика педагога-музиканта, його інтелект, а також інтуїція. Саме творчо-пошукова діяльність сприяє активізації пізнавальних мотивів, дослідницьких умінь, творчого потенціалу особистості педагога-музиканта, формує адекватну самооцінку, розвиває навички самоорганізації.

Колективний творчий пошук, що передбачає взаємодопомогу, повагу, уміння підтримувати контакт, забезпечувати зворотний зв'язок, управляти власною поведінкою, створює умови для навчання культури взаєморозуміння в спільному діалозі. Активне використання навичок рефлексії сприяє свідомому коригуванню власної діяльності в розмові з іншими, визначає вибір засобів, що забезпечують результативність комунікацій.

У контексті сказаного актуалізується значимість принципу толерантності, який передбачає терпиме й поважливе ставлення партнерів один до одного, визнання рівності й одночасну відмову від домінування й насильства. Здійснюючи такий колективний творчий пошук, учасники музично-просвітительських проектів виробляють творчий стиль спілкування, вчать культури взаєморозуміння в спільному діалозі, вчать вибудовувати суб'єкт-суб'єктні стосунки, що базуються на принципах партнерства та взаємоповаги.

Слід зазначити, що саме в процесі творчо-пошукової діяльності, учасники музично-просвітительських проектів не лише здобувають нові професійні знання, уміння й навички, але й навчаються правил життя в соціальному колективі, здобувають необхідний для життя й творчості соціальний і моральний досвід, виявляють і розкривають власну внутрішню природу, потенційні творчі можливості.

Творча реалізація всіх задумів пошукового етапу в синтезі з коригуванням і контролем способів їх виконання, а також із критичною оцінкою результату – суть виконавського етапу. Зміст і завдання цього етапу музично-просвітительської діяльності актуалізують значимість таких умінь і навичок її учасників: володіння мистецтвом художнього слова, засвоєння навичок лекторської, ораторської майстерності; концертно-сценічна витримка; емоційна й інтелектуальна взаємодія зі слухачською аудиторією.

Музика – мистецтво звуків, націлене на комунікацію, вираження й повідомлення. Не викликає сумнівів той факт, що семантичний рівень музики як звукової системи неоднозначно окреслений суспільними конвенціями. Інваріантне ядро музичного твору в слухачському сприйнятті завдяки індивідуальному художньо-асоціативному й життєвому досвіду проростає в багатьох варіантах. Верифікацією цього факту є різноманітні оцінні відгуки слухачів щодо одного й того самого музичного твору.

Музика як система звуків не підлягає перекладу. У зв'язку з цим для її тлумачення й усвідомлення використовують слово. У контексті музично-просвітительської діяльності, що являє собою цілеспрямований процес прилучення широкої слухачької аудиторії до музичного мистецтва минулого й сучасного, значимість слова актуалізується. Саме слово, яке виконує роль посередника між слухачем і музикою, сприяє розумінню, більш глибокому усвідомленню цього унікального виду мистецтва.

За допомогою слова сприйняття музики як результат складної інтелектуально-емоційної діяльності слухача конкретизується та спрощується. Використання вербальних характеристик образно-емоційного змісту музики сприяє виявленню сутності музичного образу, який у процесі розвитку думки формується у свідомості слухача. Звернення до вербального художньо-педагогічного аналізу музичного твору, що становить синтез емоційно-образного інтонаційно-сміслового та формально-аналітичного аналізу, сприяє ідейно-естетичному, образно-емоційному й формальному розумінню змісту музики. Як наслідок, сприйняття музики слухачами стає більш осмисленим, що сприяє розвитку їхнього творчого потенціалу, а також загальної та музичної культури.

Автором словесної композиції про музику в контексті музичного просвітництва є лектор-музикознавець. У його компетенції – передача вербальною мовою інформації про музичне явище, його ідеї, а також відбиття образно-виразної сфери музики. Мистецтво художнього слова ґрунтується на майстерності й креативності лектора, здатного живо передати враження в прямому, безпосередньому спілкуванні зі слухачем, захопити слухача, створити контакт із аудиторією. Суб'єктивний лекторський погляд на музичний твір передбачає наявність глибоких знань у галузі музичного мистецтва, а також створює максимальний резонанс композиторській і виконавській творчості.

Вербалізація музичного тексту за допомогою експресії слова, поетичних алюзій, яскравих порівнянь, метафор і живописних асоціацій є емоційним стимулом, що пробуджує в слухачів чутливість до музики, підвищує їхній інтерес до цього виду мистецтва. Відзначені музично-естетичні принципи об'єднують лекторську діяльність із творчістю, зумовлюючи її емоційну експресію, драматургічну стрункість, точність образної характеристики, цілеспрямованість на слухача.

Творча реалізація лектора немислима без ораторської майстерності – галузі людської культури, що містить мистецтво, науку й практику переконливого ефективного мовлення. Звернення до цього давнього мистецтва красномовства зумовлено змістом, цілями й завданнями діяльності лектора-музикознавця – ведучого музично-просвітительського заходу. Використовуючи слово, лектор допомагає слухачеві осмислити

музичну подію в контексті художньої традиції, пов'язати композитора, виконавця та слухача, пробудити творчу уяву, спрямувати й прискорити пізнання музики. Усвідомлене й гнучке володіння мистецтвом пояснення, переконання, впливу, здатність до результативних виступів у різноманітних видах і жанрах музичного просвітництва – показники компетентності лектора, готового до виконання поставлених перед ним завдань, а саме: концентрування інформації, передбаченої змістом заходу, в доволі економній формі; сприяння формуванню в слухачів умінь усвідомлювати побачене й почуте, аналізувати, синтезувати, порівнювати тощо; здійснення безпосереднього контакту, емоційного й виховного впливу на слухачів.

Сприйняттю й розумінню серйозної музики, емоційному співпереживанню й радості її осягнення сприяє загальна атмосфера заходу, що також є прерогативою ведучого. Умінь привернути увагу, зацікавити й вразити слухачів багато в чому залежить від зацікавленості й натхненності самого ведучого, який транслює власне ставлення до того, що відбувається. У зв'язку з цим творчу атмосферу заходу багато в чому визначає особистість ведучого, його креативність і харизматичність. Розроблений сценарій є лише базисом, на який має орієнтуватися лектор у пошуку авторських форм, методів і прийомів ведення заходу.

Для слухачів (особливо для непідготовленої аудиторії) процес сприйняття й розуміння музики – серйозне завдання. У зв'язку з цим в організації будь-якої з форм музичного просвітництва доцільно використовувати синтез слухового й вербального начал: виконавець реалізує задум композитора, лектор вербалізує цей задум. У цьому випадку сприйняття музики слухачами стає більш усвідомленим і глибоким. Така взаємодія, що об'єднує виконавця, лектора й публіку в єдине ціле, сприяє створенню неповторної творчої атмосфери, яка мотивує виконавця й ведучого на трансляцію музичного образу, а публіку – на його осягнення.

Творчий підхід до проведення заходу передбачає володіння лектором такими вміннями, навичками й техніками, як: техніка акторської й режисерської майстерності, імпровізаційні навички, навички сценічного мислення в умовах публічної самотності, умінь емоційного спілкування з аудиторією та ін. У цьому контексті доречно згадати слова відомого педагога-просвітителя ХХ ст. Д. Кабалевського: «Усвідомлена провідна ідея, ретельно продуманий план і вільна імпровізація – от головні умови успішного проведення бесіди» [3, с. 169].

Творче здійснення музично-просвітницької діяльності неможливе без навичок концертно-сценічної витримки. Умінь зосередитися, зібратися, донести до слухачів задум композитора, свої емоції, почуття й переживання, пов'язані з утіленням твору в життя, не тільки визначають якість виконання конкретного твору, але й впливають на формування оцінки, вражень від заходу загалом. Використання й розвиток цих умінь вимагає вольових зусиль, під якими маємо на увазі здатність людини долати перешкоди як зовнішнього, так і внутрішнього плану на шляху до мети.

Вияв волі в момент виступу, з одного боку, пов'язаний у артиста з почуттям впевненості в собі, самоконтролем, умінням свідомо регулювати свій емоційний стан і представляти індивідуальну інтерпретацію, з іншого – з внутрішньою вольовою готовністю артиста орієнтуватися в просторі творчості, що відкривається на сцені. Саме за допомогою волі, яка становить синтез стихійного та свідомого начал, устанавлюється й утримується необхідний стан функціональної організації психіки тих, хто виступає. Вольове включення учасників музичного просвітництва в процес його здійснення дозволяє встановлювати різнорівневі взаємозв'язки між компонентами базового комплексу музично-виконавських здібностей усіх його учасників і новими функціональними можливостями психіки. Така взаємодія активізує творчий складник музичного просвітництва, сприяє креативному вирішенню його основоположних завдань.

Вольовий акт „подолання себе” у творчій музично-просвітницькій діяльності пов'язаний із процесом самопізнання, саморозвитку й самовиховання. Успішне здійс-

снення цих процесів зумовлено змістовними та організаційними особливостями самого музичного просвітництва, яке актуалізує значимість самостійної, цілісної, ціннісно-орієнтованої пізнавально-творчої діяльності особистості з неперервного саморозвитку: збагачення індивідуального соціального досвіду й духовно-моральних сил відповідно до внутрішнього образу творчого „Я” та актуальних соціальних очікувань.

Креативна природа музичного просвітництва визначає процес саморозвитку його учасників як цілеспрямований поступальний рух до самозміни й самовдосконалення особистості. Стартова позиція являє собою процес занурення в атмосферу музичного просвітництва; фінішна пряма – прагнення всіх учасників до творчої самореалізації. Акцентуємо увагу на тому, що саме творча музично-просвітницька діяльність формує прагнення фахівця до саморозвитку не лише як музиканта-виконавця, але й як громадянина, який виконує конкретну соціальну функцію без педагогічного супроводу, в реальних умовах життя та професійної діяльності.

Музичне просвітництво як невід’ємний складник професіоналізму педагога-музиканта передбачає не тільки розповсюдження знань про музику, але й обізнаність із самою музикою. Роль посередника між музикою та слухачем виконує виконавець, який транслює художній задум композитора й забезпечує відтворення авторського начала в особистісному плані слухача. У процесі такої співтворчості слухач перетворюється на повноправного, активно діючого суб’єкта музичного спілкування.

Слід зазначити, що музичне спілкування в цьому контексті становить складний процес, який активно впливає на становлення особистості та прояв її самості в освітній, прийнятій й усвідомленій музичного твору та характеру самовираження в ньому. Включаючи засвоєні музично-художні уявлення в ціннісну сферу особистості, і виконавець, і слухач підвищують рівень самопізнання, реалізують відповідну самооцінку.

Як зазначають дослідники, у взаємодії виконавця та слухача є три аспекти: комунікативний, перцептивний та інтерактивний. На комунікативному рівні слухач ознайомлюється з музичним твором, осягає його й усвідомлює як естетичну інформацію. Індивідуально-особистісне пізнання виконавцем і слухачем один одного, здійснюване в процесі музичного спілкування відповідно до принципу відображеної суб’єктності, – зміст рецептивного рівня. Вибір слухача, що передбачає прийняття філософської установки й цінностей виконавця або знехтування їх, демонструє інтерактивний рівень. Взаємодія названих рівнів становить специфіку музичного спілкування – сутнісної характеристики творчого музичного просвітництва.

Результатом обопільних зусиль виконавця й публіки є їхній діалог – своєрідна інтерпретація, що трансформується в процесі творчої взаємодії в монолог. Здійснення такого єднання стає можливим за наявності здатності впливу на публіку, уміння підкоряти аудиторію власній творчій волі. У музично-виконавській практиці окреслені вміння визначають як „артистичний магнетизм”. Магнетична сила артистизму полягає в тому, що музикант-виконавець заворожує слухача не тільки якістю виконання, але й безпосереднім впливом, своєю особистістю, емоційністю, волею, пантомімічними рухами, гармонійними з характером музики.

Слід зазначити, що, відповідаючи художнім потребам суспільства, музикант-просвітитель як комунікатор повинен не тільки організувати сприйняття слухачької аудиторії, але й уловлювати нові тенденції суспільної свідомості, реагувати на конкретні форми мистецтва. Оскільки сучасний слухач вихований на телевізійній культурі, музикантові-просвітителю необхідно досконало володіти технікою видовищного подання свого мистецтва, навичками ефективного презентації й самопрезентації. У контексті музичного просвітництва, яке пролонгує ефект взаємного захоплення флюїдами музичної дієвості й ентузіазму, такі реалізації стають досяжними й природними.

Отже, дослідивши особливості музично-просвітницької діяльності педагога-музиканта, доходимо висновку, що музичне просвітництво як невід’ємний творчий складник його професіоналізму являє собою креативний підхід до створення, поши-

рення та споживання цінностей музичної культури. Показником результативності досліджуваного виду діяльності є гармонійне здійснення трьох її складників: пускового, пошукового й виконавського етапів. Організована в такий спосіб музично-просвітительська діяльність активізує професійні позиції педагога-музиканта, ініціює потребу в інноваціях, мотивує до професійно-творчої самореалізації.

Перспективу подальшого розвитку проблеми вбачаємо в розробці методичних рекомендацій щодо реалізації музичного просвітительства в професійній діяльності педагога-музиканта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Кожевнікова Л. В.* Підготовка майбутніх учителів початкових класів і музики до музично-просвітницької діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / *Кожевнікова Лариса Василівна.* – К., 2003. – 194 с.
2. *Евсеева Т. И.* Вопросы просветительства в вузовском музыкально-педагогическом образовании / *Т. И. Евсеева.* – М. : МГОПИ, 1993. – 12 с.
3. *Кабалевский Д. Б.* Педагогические размышления : Избранные статьи и доклады / *Д. Б. Кабалевский.* – М. : Педагогика, 1986. – 192 с. – (Труды д. чл. и чл.-кор. АПН СССР).

НАТАЛИЯ САМОХИНА

МУЗЫКАЛЬНОЕ ПРОСВЕТИТЕЛЬСТВО КАК ФЕНОМЕН ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА-МУЗЫКАНТА

Исследован феномен музыкального просветительства в контексте профессиональной деятельности педагога-музиканта. Дано определение музыкально-просветительской деятельности педагога-музиканта, выявлены и охарактеризованы основные этапы исследуемого рода деятельности (пусковой, поисковый, исполнительский).

Ключевые слова: профессиональная деятельность педагога-музиканта, музыкальное просветительство, особенности музыкально-просветительской деятельности педагога-музиканта.

NATALIA SAMOKHINA

MUSICAL ENLIGHTENMENT – PHENOMENON OF A PROFESSIONAL PEDAGOGUE-MUSICIAN

The phenomenon of musical enlightenment in the meaning of musical work of the pedagogue-musician is considered, its main stages are determined (starting, searching, executive); detail characteristics of every stage are given.

Keywords: professional activities of the pedagogue-musician, musical enlightenment, especially of musical enlightenment of the pedagogue-musician.

Одержано 19.09.2012, рекомендовано до друку 29.10.2012.